

Received: 23.07.2021
Accepted: 20.08.2021
Published: 30.09.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 3: s. 111-126
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.7579
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jan Kil*
Nr ORCID: 0000-0001-7026-1669

OSKARŻONY – (NIE)POTRZEBNY UCZESTNIK POSTĘPOWANIA JURYSDYKCYJNEGO? ROZWAŻANIA NA TLE ART. 117 § 3A KPK ORAZ ART. 378A KPK (CZĘŚĆ II)

DEFENDANT – (UN)NECESSARY PARTICIPANT TO JUDICIAL PROCEEDINGS? CONSIDERATIONS IN THE CONTEXT OF ART. 117 § 3A AND ART. 378A OF THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE (PART II)

Streszczenie: Artykuł poświęcono prawu oskarżonego do udziału w rozprawie w świetle zmian wprowadzonych do Kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694). W drugiej części artykułu pogłębione rozważania poświęcono regulacji z art. 378a kpk, wprowadzonej do Kodeksu postępowania karnego nowelizacją z 2019 r. W tym zakresie dokonano analizy dogmatycznej wskazanego przepisu, zaprezentowano jego *ratio legis*, jak również przeanalizowano konsekwencje procesowe wprowadzenia przedmiotowej regulacji. W opracowaniu omówiono również formułowane w piśmiennictwie wątpliwości odnoszące się do art. 378a kpk, jak również przedstawiono proponowany sposób wykładni analizowanej regulacji. Dokonano także oceny unormowań z art. 117 § 3a kpk oraz art. 378a kpk przez pryzmat standardu konstytucyjnego i konwencyjnego, wynikającego w szczególności z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 6 ust. 1 i 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: prawo karne procesowe, rozprawa, oskarżony, rzetelny proces karny, Konstytucja RP, normy konwencyjne, postępowanie dowodowe

Summary: The article is devoted to the defendant's right to participate in the trial in the light of the reforms introduced to the Code of Criminal Procedure by the Act of 19 July 2019 amending the Act – Code of Criminal Procedure and certain other acts (Dz.U. 2019, item 1694). In the second part of the article, in-depth considerations were devoted to the provision of Art. 378a of the Code of Criminal Procedure, introduced to the Code by the 2019 amendment. In this regard, dogmatic analysis

---

* dr, profesor w Instytucie Nauk Prawnych Wyższej Szkoły Humanitas, adwokat. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: kil.jan1991@gmail.com

was carried out of the discussed provision, its *ratio legis* was presented, and procedural consequences of the introduced regime were discussed. The study discusses as well the doubts formulated in academic literature in relation to Art. 378a of the Code, and proposes a method of interpreting the analysed provision. The study also involves assessment of the provisions of Art. 117 § 3a and Art. 378a of the Code of Criminal Procedure through the prism of the constitutional and conventional standards, especially under Art. 42(2) and Art. 45(1) of the Constitution of the Republic of Poland as well as Art. 6(1) and (3) of the European Convention on Human Rights.

Keywords: procedural criminal law, trial, defendant, fair criminal process, Constitution, Convention norms, evidentiary proceedings

NOWELIZACJA KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO Z DNIA 19 LIPCA 2019 R. – ART. 378A KPK

Kolejny wyjątek, pozwalający na prowadzenie postępowania pomimo usprawiedliwionej nieobecności strony, tym razem w zakresie odnoszącym się wyłącznie do strony biernej, wprowadzony został nowelizacją z 2019 r.¹, w nowo dodanym art. 378a kpk. Zgodnie z § 1 art. 378a kpk, jeżeli oskarżony lub obrońca nie stawili się na rozprawę, będąc zawiadomiony o jej terminie, sąd, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, może przeprowadzić postępowanie dowodowe podczas jego nieobecności, chociażby usprawiedliwił należycie niestawiennictwo, a w szczególności przesłuchać świadków, którzy stawili się na rozprawę, nawet jeżeli oskarżony nie złożył jeszcze wyjaśnień. Wprowadzenie art. 378a kpk, podobnie jak art. 117 § 3a kpk, motywowane było chęcią zwiększenia szybkości oraz sprawności prowadzonych postępowań karnych. Dał temu wyraz sam ustawodawca, wskazując w uzasadnieniu do nowelizacji z 2019 r.: „W praktyce orzecniczej sądów bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na przedłużanie się trwania postępowań jest konieczność odraczania i przerywania rozpraw w sytuacji usprawiedliwionej nieobecności oskarżonych i obrońców. Aktualnie zaistnienie tego typu sytuacji bezwzględnie powoduje zaniechanie prowadzenia czynności na rozprawie w danym terminie. Powoduje to, oprócz przewlekłości postępowania, duże koszty społeczne i finansowe, w szczególności polegające na konieczności ponownego stawienia się w innym terminie, nieraz kilkakrotnego, świadków i biegłych, którzy nie mogli być przesłuchani z uwagi na usprawiedliwioną nieobecność stron i ich pełnomocników. Oczywiście nie sposób uznawać każdego takiego niestawiennictwa za zamierzone i nacechowane złą wolą stron i ich pełnomocników, nie można także dopuścić do nieuzasadnionego naruszenia ich gwarancji procesowych. Ta oczywista konstatacja nie musi jednakże prowadzić do przyjęcia, że w żadnym wypadku nie jest możliwe dokonanie jakiejkolwiek czynności dowodowej”².

Słusznie zatem podnosi się w piśmiennictwie, że istota nowej regulacji sprowadza się do znacznego przyspieszenia postępowania karnego, w szczególności poprzez eliminowanie sytuacji daremnego stawiennictwa osobowych źródeł dowodowych (świadków, biegłych). Trudno w kontekście powyższego zaprzeczyć, że są to raczej ważne, albowiem czas

¹ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019 poz. 1694); dalej: „nowelizacja z 2019 r.”

² Uzasadnienie do nowelizacji z 2019 r., druk sejmowy nr 3251, s. 42.

i prawo do godnego traktowania osób wezwanych na rozprawę ma istotne znaczenie dla zachowania szacunku dla prawa i wymiaru sprawiedliwości³.

Jak jasno wynika z treści art. 378a § 1 kpk, możliwość prowadzenia postępowania dowodowego na rozprawie głównej, pod nieobecność strony biernej, przewidziana została w przypadku następujących konfiguracji: 1) na rozprawę nie stawił się oskarżony, ale stawił się jego obrońca; 2) na rozprawę stawił się obrońca, ale nie stawił się oskarżony; 3) na rozprawę nie stawili się zarówno oskarżony, jak i obrońca. Powyższe wynika z wprowadzenia przez ustawodawcę do treści przepisu spójnika „lub”, statuującego w omawianym zakresie alternatywą nierozłączną. Nie może budzić wątpliwości, że art. 378a kpk pozwala na prowadzenie postępowania dowodowego pod nieobecność strony biernej także wówczas, gdy miała ona charakter usprawiedliwiony, co wynika *expressis verbis* z treści komentowanej regulacji.

Odnosząc się w tym miejscu do kwestii relacji art. 378a kpk do omówionego w pierwszej części niniejszego opracowania art. 117 § 3a kpk, należy stwierdzić, że przepisy te pozostają względem siebie w stosunku krzyżowania. Po pierwsze, jak już wskazano uprzednio, przepis art. 378a kpk – w odróżnieniu od art. 117 § 3a kpk – dotyczy wyłącznie przeprowadzania czynności pod nieobecność strony biernej. Kwestia ewentualnego prowadzenia postępowania dowodowego na rozprawie głównej pod nieobecność strony czynnej, tj. oskarżyciela posiłkowego ubocznego, oskarżyciela subsydiarnego, czy też oskarżyciela prywatnego, będzie nadal objęta dyspozycją art. 117 § 3a kpk. Po drugie, art. 378a kpk – w odróżnieniu od art. 117 § 3a kpk – obejmuje także sytuacje, gdy obecność oskarżonego na rozprawie ma charakter obowiązkowy, co wynika z zasady *lege non distinguente nec nostrum est distinguere*⁴. Mając powyższe na względzie, należy stwierdzić, że zakres zastosowania art. 378a kpk pokrywa się z zakresem zastosowania art. 117 § 3a kpk jedynie w przypadku, gdy w danej sprawie obecność oskarżonego na rozprawie miała charakter fakultatywny, oskarżony nie stawił się na rozprawie, ale stawił się jego obrońca. We wszystkich pozostałych konfiguracjach, obejmujących w szczególności sytuacje, gdy obecność oskarżonego miała charakter obowiązkowy, jak również gdy na rozprawę nie stawił się obrońca, przepis art. 378a kpk wprowadza dalej idące w stosunku do art. 117 § 3a kpk wyjątki, pozwalające na przeprowadzanie czynności pod nieobecność strony biernej. W przedstawionym w zadaniu poprzedzającym zakresie art. 378a kpk stanowi zatem *lex specialis* w stosunku do art. 117 § 3a kpk.

Powracając do możliwych sytuacji, w których art. 378a kpk będzie mógł znaleźć zastosowanie, należy stwierdzić, że największe wątpliwości z punktu widzenia gwarancji procesowych strony biernej pojawiają się w zakresie, w jakim nowo wprowadzona regulacja pozwala na prowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie głównej pomimo nieobecności obrońcy. Jak bowiem wskazano w uzasadnieniu do nowelizacji z 2019 r., we fragmentach

³ K. Wytrykowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 1761

⁴ Odmienne: J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 154; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2020, s. 147. W cytowanych pozycjach wyrażono pogląd, że art. 378a kpk znajduje zastosowanie w odniesieniu do oskarżonego jedynie w sytuacji, gdy jego obecność na rozprawie nie była obligatoryjna, a zatem pozostawała w sferze jego uprawnień. Pogląd ten nie wytrzymuje jednak konfrontacji z literalnym brzmieniem przepisu art. 378a. Ustawodawca w żadnym miejscu nie wskazał bowiem, że art. 378a kpk może znaleźć zastosowania w sytuacji, gdy obecność oskarżonego na rozprawie ma charakter obowiązkowy (jak to uczyniono chociażby na gruncie art. 117 § 3a kpk).

poświęconych regulacji z art. 117 § 3a kpk, „gwarancje procesowe stron, w tym prawo do obrony oskarżonego, nie doznaje uszczerbku, jeżeli zapewniona zostaje obecność obrońcy lub pełnomocnika. Jest to bowiem fachowy przedstawiciel procesowy strony, który reprezentuje interesy zgodnie z jej wiedzą i wolą. Tak więc w takiej sytuacji nie można mówić o naruszeniu prawa do należytej reprezentacji danej strony czy też obrony formalnej”⁵.

W kontekście powyższego w naturalny sposób nasuwa się pytanie, czy, a jeśli tak, to dlaczego, cytowane eksplikacje ustawodawcy przestają być aktualne w zakresie odnoszącym się do regulacji z art. 378a kpk. O ile bowiem można, jak się wydaje, zgodzić się ze stanowiskiem, że co do zasady obecność obrońcy w trakcie przeprowadzania czynności procesowej może być uznana za wystarczający sposób ochrony gwarancji procesowych strony biernej, o tyle trudno nie zauważyć, że w sytuacji nieobecności obrońcy w trakcie przeprowadzania czynności gwarancje procesowe oskarżonego mogą podlegać istotnemu uszczupleniu. Brak bowiem w tym przypadku gwaranta chroniącego w sposób fachowy interes procesowy oskarżonego. Warto również w tym zakresie podnieść, że nieobecność obrońcy na rozprawie może wynikać zarówno z faktu powstania obiektywnej przeszkody w jego stawiennictwie (choroba, wypadek losowy, siła wyższa), ale również i z tej przyczyny, że oskarżony w danym postępowaniu obrońcy po prostu nie posiada. W pierwszym przypadku będzie rzecz jasna istniała możliwość ustanowienia przez obrońcę substytutu, choć i to może nie rozwiązać problemu należytej reprezentacji, zwłaszcza gdy sprawa będzie miała charakter wysoce skomplikowany pod względem faktycznym, materiał dowodowy będzie obszerny, zaś przyczyna niemożności stawiennictwa obrońcy powstanie tuż przed wyznaczonym terminem rozprawy. W takiej sytuacji substytut może nie być w stanie należycie przygotować się do rozprawy, zwłaszcza gdy w jej ramach prowadzone będzie postępowanie dowodowe. Sytuacja jawi się jako jeszcze bardziej problematyczna w sytuacji, gdy oskarżony w danym postępowaniu w ogóle nie będzie miał obrońcy, zaś sam nie będzie mógł stawić się na rozprawie z przyczyn od siebie niezależnych. Art. 378a kpk stwarza bowiem w takiej sytuacji możliwość przeprowadzenia postępowania dowodowego pod nieobecność takiego oskarżonego, i to w całości, skoro żadnych ograniczeń w tym względzie art. 378a kpk nie przewiduje.

Ryzyko naruszenia gwarancji procesowych strony biernej wynikające z zastosowania trybu przewidzianego w art. 378a kpk ustawodawca łagodzi w trojaki sposób. Po pierwsze, procedowanie na podstawie art. 378a kpk może obejmować jedynie przeprowadzenie postępowania dowodowego, a nie zaś całej rozprawy. Nie powinno zatem ulegać wątpliwości, że w sytuacji usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub obrońcy na danym terminie rozprawy nie będzie można dokonać zamknięcia przewodu sądowego, przeprowadzić głosów końcowych stron i zamknąć rozprawę⁶. Powyższe stanowisko znajduje potwierdzenie w uzasadnieniu nowelizacji z 2019 r., w którym czytamy: „W ocenie projektodawcy nie budzi wątpliwości, że w razie usprawiedliwionego niestawiennictwa na rozprawie uprawnionych osób nie można jej dalej kontynuować i powinna ona ulec odroczeniu lub przerwaniu (...) Należy z całą mocą podkreślić, że nie będzie możliwości zakończenia przewodu są-

⁵ Uzasadnienie do nowelizacji z 2019 r., druk sejmowy nr 3251, s. 16.

⁶ Tak też K. Wytrykowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1759; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego...*, s. 149. Podobne stanowisko zajął również SO w Gliwicach w wyroku z dnia 29 listopada 2019 r., VI Ka 946/19, LEX 2777546. Odmienne: A. Ważny, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020, s. 1006.

dowego podczas czynności przeprowadzonych w trybie art. 378a k.p.k., gdyż zamknięcie przewodu sądowego nie jest czynnością dowodową. A zatem czynności określone w art. 405 k.p.k. mogą odbyć się jedynie na terminie rozprawy, o którym zainteresowani zostali powiadomieni i nie ma przeszkód do rozpoznania sprawy⁷.

Po drugie, w dyspozycji § 1 art. 378a kpk jasno wskazano, że przeprowadzenie postępowania dowodowego pod nieobecność oskarżonego lub jego obrońcy może mieć miejsce jedynie „w szczególnie uzasadnionych wypadkach”. Mając na względzie newralgiczny charakter dyspozycji art. 378a kpk, nie powinno budzić wątpliwości, że przepis ten powinien być stosowany przez sąd z najwyższą rozwagą. W tym zakresie aktualne pozostają w całości postulaty sformułowane przy okazji omawiania regulacji z art. 117 § 3a kpk. Analogicznie zatem, również i art. 378a kpk winien być stosowany w zgodzie z poszanowaniem słuszych interesów strony biernej, jak również w sposób korespondujący z naczelnymi zasadami procesowymi, takimi jak zasada kontradiktoryjności, zasada prawa do obrony, czy też zasada lojalności procesowej.

Instytucja z art. 378a kpk z całą pewnością nie powinna być przez sądy nadużywana, zaś jej faktyczne zastosowanie winno ograniczać się do sytuacji absolutnie ekstraordynaryjnych. W tym zakresie podzielić należy wyrażone w piśmiennictwie zapatrywanie, że pojęcie „szczególnie uzasadnionego przypadku”, o którym mowa w § 1 art. 378a kpk, powinno być interpretowane w sposób zawężający i obejmować przypadki, w których będzie zachodziło niebezpieczeństwo, że na późniejszym etapie postępowania nie będzie możliwości przeprowadzenia danego dowodu, chociażby z powodu choroby świadka czy też jego wyjazdu poza granice kraju⁸. Jak się wydaje, przedstawiony katalog można uzupełnić również o sytuację, gdy dany dowód nie będzie miał kluczowego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Przykładem mogą tu być zeznania świadka, który już na etapie postępowania przygotowawczego wskazywał w złożonych depozycjach, że nie ma wiedzy odnośnie do przebiegu inkryminowanego zdarzenia. Praktyka wzywania takich świadków ponownie na rozprawę główną jest bowiem niestety zjawiskiem nierzadkim w realiach polskiego procesu karnego. Podobnie za „szczególnie uzasadniony przypadek”, można uznać sytuację, gdy w danej sprawie będzie zbliżał się termin przedawnienia.

Trzecim instrumentem, mającym na celu zachowanie praw strony biernej, pomimo zastosowania art. 378a kpk, jest przewidziana w § 3 wskazanego przepisu możliwość złożenia przez oskarżonego lub obrońcę wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas ich nieobecności. Zgodnie bowiem z § 3 art. 378a kpk, jeżeli sąd przeprowadził postępowanie dowodowe podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy w wypadku, o którym mowa w § 1, oskarżony lub obrońca może najpóźniej na kolejnym terminie rozprawy, o którym był należycie zawiadomiony, przy jednoczesnym braku procesowych przeszkód do jego stawiennictwa, złożyć wniosek o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas jego nieobecności. Prawo do złożenia wniosku nie przysługuje, jeżeli okaże się, że nieobecność oskarżonego lub obrońcy na terminie rozprawy, na którym przeprowadzono postępowanie dowodowe na podstawie § 1, była nieusprawiedli-

⁷ Uzasadnienie do nowelizacji z 2019 r., druk sejmowy nr 3251, s. 42-44.

⁸ Zob. M. Żbikowska, *Przeprowadzenie postępowania dowodowego podczas usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. 122, s. 359-360; C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, s. 836; J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 1030; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego...*, s. 145.

wiona. W myśl zaś § 5 art. 378a kpk, we wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu oskarżony lub obrońca ma obowiązek wykazać, że sposób przeprowadzenia dowodu podczas jego nieobecności naruszał gwarancje procesowe, w szczególności prawo do obrony.

W tym miejscu należy stwierdzić, że wprowadzenie możliwości złożenia przez stronę bierną wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu, przeprowadzonego podczas jego nieobecności, zasługuje na pełną akceptację. Rozwiązanie to, przynajmniej w pewnym zakresie, łagodzi bowiem skutki, jakie dla gwarancji procesowych oskarżonego może mieć procedowanie przez sąd przy wykorzystaniu trybu przewidzianego w art. 378a § 1 kpk. Wątpliwości może jednak budzić konieczność wykazania, że sposób przeprowadzenia dowodu podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy naruszał gwarancje procesowe, w tym w szczególności prawo do obrony. Przytoczona regulacja poszerza bowiem, w sposób istotny, wymogi formalne, jakie musi spełniać wniosek dowodowy. W sytuacji, gdy we wniosku nie zostanie wykazane, że sposób przeprowadzenia dowodu naruszał gwarancje procesowe, będzie on podlegał oddaleniu⁹.

Powyższe może okazać się wysoce problematyczne zwłaszcza w sytuacji, gdy oskarżony nie będzie posiadał w danym postępowaniu obrońcy, a tym samym zmuszony będzie samodzielnie wykazywać zaistnienie przesłanki, o której mowa w § 5 art. 378a kpk. Koherentnie, jako trudny do zaakceptowania, jawi się wprowadzony przez ustawodawcę moment procesowy, do którego taki wniosek o uzupełniające przeprowadzenie dowodu można złożyć. Kolejny termin rozprawy należy uznać w tym kontekście za termin zbyt krótki. Po pierwsze, może być bowiem tak, że kolejne terminy rozprawy wyznaczane będą w danej sprawie dzień po dniu, lub też w odstępie zaledwie kilkudniowym, co w konsekwencji może doprowadzić do tego, że w niektórych sytuacjach oskarżony lub jego obrońca nie będą posiadali nawet teoretycznej możliwości zapoznania się z wynikami przeprowadzonego pod ich nieobecność postępowania dowodowego (zeznaniem przesłuchanych świadków czy też ustnymi opiniami biegłych), nie mówiąc już o posiadaniu odpowiedniego czasu, pozwalającego na rzetelne przygotowania wniosku, o którym mowa w art. 378a § 3 kpk (który to wniosek, jak już wskazano uprzednio, jest wnioskiem bardziej złożonym pod względem konstrukcyjnym niż inne wnioski dowodowe, formułowane w oparciu o art. 169 kpk). Powyższe ponownie może okazać się szczególnie problematyczne w sytuacji, gdy oskarżony będzie działał w procesie samodzielnie. Po drugie, może zdarzyć się i tak, że konieczność uzupełniającego przeprowadzenia dowodu może pojawić się dopiero na dalszym etapie postępowania, na skutek czynności dowodowych przeprowadzonych na kolejnych terminach rozpraw lub też na skutek pojawienia się nowych, nieznanych dotychczas okoliczności. W takiej sytuacji jedynym, jak się wydaje, rozwiązaniem, będzie uzupełniające przeprowadzenie dowodu przez sąd z urzędu lub ewentualnie na wniosek strony czynnej.

Ze względu na powyższe, należy w tym miejscu zgłosić *de lege ferenda* postulat nowelizacji art. 378a § 3 kpk poprzez wprowadzenie możliwości złożenia wniosku, o którym mowa w rzeczonym przepisie, aż do momentu zamknięcia przewodu sądowego, a zatem zgodnie z ogólną regulacją dotyczącą wszystkich innych wniosków dowodowych składanych przez strony w toku postępowania (vide: art. 405 § 1 kpk). Przedstawiona argumenta-

⁹ J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 157.

cja ulega istotnemu wzmocnieniu przy uwzględnieniu faktu, że uchybienie wyznaczonemu przez ustawodawcę w § 3 art. 378a kpk terminowi do złożenia wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przeprowadzonego podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy wiąże się nie tylko z wygaśnięciem prawa do jego złożenia (co oznacza, że termin ten ma charakter prekluzyjny), ale również implikuje niemożność podnoszenia na dalszym etapie postępowania zarzutu naruszenia gwarancji procesowych, w szczególności prawa do obrony, wskutek przeprowadzenia tego dowodu podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy¹⁰. Powyższe wynika jednoznacznie ze stanowczej dyspozycji § 4 art. 378a kpk.

OCENA REGULACJI Z ART. 117 § 3A KPK I ART. 378A KPK

Przepisy art. 117 § 3a kpk, jak i art. 378a kpk, wywołały spore kontrowersje już na etapie prac legislacyjnych nad nowelizacją z 2019 r.¹¹ Po wejściu w życie nowelizacji stały się natomiast przedmiotem gruntownej krytyki w literaturze przedmiotu. W ramach sformułowanych pod adresem nowej regulacji zarzutów, na pierwszy plan z pewnością wysuwają się – jako najdalej idące – zarzuty, wskazujące na jej sprzeczność z normami konstytucyjnymi i konwencyjnymi¹². W tym zakresie należy zwrócić uwagę na potencjalną sprzeczność art. 117 § 3a kpk i art. 378a kpk z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 6 ust. 1 i 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹³. Art. 42 ust. 2 Konstytucji RP statuuje prawo oskarżonego do obrony w procesie karnym. Zgodnie ze wskazanym przepisem ustawy zasadniczej każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.

Jak wywodził TK w wyroku z 17 lutego 2004 r.¹⁴, konstytucyjne prawo do obrony należy rozumieć szeroko, jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Prawo do obrony

¹⁰ M. Żbikowska, *Przeprowadzenie postępowania dowodowego...*, s. 353; P. Misztal, *Prowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie w trybie art. 378a. Zagadnienia wybrane*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, t. 5, s. 13 (<https://doi.org/10.31261/PPK.2021.05.01>); C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 839; J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1033; J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 156; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego...*, s. 149-150.

¹¹ Zob. Stanowisko Sekcji Prawa i Postępowania Karnego przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie do projektu zmian kodeksu postępowania karnego z dnia 4 grudnia 2018 roku; Opinia Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 20 grudnia 2018 r. do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw; Opinia Komisji Legislacyjnej przy Naczelnej Radzie Adwokackiej do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw; Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 17 grudnia 2018 r.; Odpowiedź Rzecznika Praw Obywatelskich na pismo Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 grudnia 2018 r. (DLPK-1-401-7/18) dotycząca projektu zmiany ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2018; Opinia Rady Legislacyjnej przy Prezisie Rady Ministrów z dnia 25 stycznia 2019 r. (RL-033-6/18) o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw; Ł. Chojniak, *Postulat nowelizacji Kodeksu postępowania karnego – krytycznie o niektórych proponowanych zmianach*, „Palestra” 2019, nr 1-2, s. 56-69.

¹² J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 150-153; Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego...*, s. 143-145; A. Ważny, s. 1006; C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 838; J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1028.

¹³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284); dalej: „EKPC”.

¹⁴ SK 39/02, LEX 84271.

oznacza możliwość podejmowania wszelkich dopuszczalnych prawnie działań, które w ocenie strony biernej mogą korzystnie wpłynąć na jej sytuację procesową¹⁵. Trafnie podnosi się, że „Konstytucja gwarantuje prawo do obrony w sensie materialnym i formalnym. W tym pierwszym prawo do obrony oznacza możliwość korzystania z wszelkich środków nakierowanych na obronę dopuszczalnych prawnie w postępowaniu karnym. Obejmuje ono prawo do kształtowania i wpływania na prowadzone postępowanie dowodowe i dokonywane podczas tego postępowania czynności procesowe poprzez m.in. składanie wyjaśnień (lub ich odmowę), wgląd w akta, składanie wniosków dowodowych”¹⁶.

W literaturze przedmiotu jasno wskazuje się, że rudymetarnymi składowymi prawa do obrony są m.in. prawo do obrony osobistej oraz prawo do udziału w czynnościach procesowych. W zakresie tego pierwszego trafnie podnosi się, że „prawo do obrony osobistej jest filarem zasady prawa do obrony. Treścią prawa do obrony osobistej jest przysługujące oskarżonemu uprawnienie do własnego i indywidualnego działania w procesie. Uprawnienie to umożliwić ma podjęcie działań zmierzających do procesowej obrony przed stawianymi zarzutami”¹⁷. Koherentnie, odnośnie do prawa do udziału w czynnościach procesowych, słusznie konstatuje się, że „udział w rozprawie stanowi prawo jednostki, co ma dla niej szczególne znaczenie. Poza możliwością wypowiedzenia się co do przedmiotu postępowania karnego i stawianych zarzutów oraz poza udziałem w postępowaniu dowodowym ma ona możliwość dokonania czynności, których poza rozprawą dokonać nie może, a które wywierają doniosłe skutki prawne. Prawo to obejmuje udział w czynnościach rozprawy, szczególnie zaś wszystkich czynnościach postępowania dowodowego”¹⁸.

Niezależnie od powyższego, normy związane z uprawnieniem oskarżonego do osobistego uczestnictwa w rozprawie mogą również podlegać ewaluacji z punktu widzenia standardu rzetelnej (sprawiedliwej) procedury, dekodowanego z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, statuującego prawo do sądu¹⁹. Prawo do sądu jest bowiem określane jako „prawo każdego do obrony jego praw podmiotowych na drodze postępowania sądowego, które charakteryzują odpowiednie gwarancje procesowe. W doktrynie wyróżnia się cztery podstawowe elementy tego prawa: 1) gwarancję dostępu do sądu; 2) organ prowadzący postępowanie ma wszystkie cechy sądu; 3) zapewnienie i przestrzeganie właściwej procedury; 4) efektywność wykonywania orzeczeń sądu”²⁰.

Także i w orzecznictwie TK, wypracowanym na gruncie art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej, dość jednolicie prezentowany jest pogląd, wskazujący na cztery zasadnicze elementy konstrukcyjne prawa do sądu, a mianowicie: 1) prawo dostępu do sądu, czyli uruchomienia procedury przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem; 2) prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wy-

¹⁵ P. Sarnecki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, tom 2: Art. 30-86, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 228.

¹⁶ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 278.

¹⁷ P. Wiliński, P. Karlik, [w:] *Konstytucja RP*, tom I: *Komentarz: art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1057.

¹⁸ *Ibidem*, s. 1059.

¹⁹ Art. 45 ust. 1 Konstytucji RP: Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

²⁰ J.P. Tarno, [w:] *System prawa administracyjnego*, tom 10: *Sądowa kontrola administracji publicznej*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2014, s. 218.

mogami sprawiedliwości i jawności, w szczególności zgodnie z zasadami tzw. sprawiedliwości proceduralnej; 3) prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sądowego; 4) prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę²¹.

Wreszcie, analizując dyspozycje nowo wprowadzonych art. 117 § 3a kpk i art. 378a kpk, nie można tracić z pola widzenia unormowań konwencyjnych, w tym zwłaszcza przewidzianych w EKPC. Mowa tu rzecz jasna w szczególności o art. 6 ust. 1 EKPC, ustanawiającym europejski standard rzetelnego procesu, jak również o ust. 3 powołanego artykułu, gdzie *expressis verbis* wskazano, że każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości (lit. c) oraz przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia (lit. d)²².

Mając na względzie przedstawione powyższej eksplikacje, należy stwierdzić, że sformułowane w piśmiennictwie wątpliwości, wskazujące na potencjalną sprzeczność art. 117 § 3a kpk oraz art. 378a kpk z normami konstytucyjnymi i konwencyjnymi, nie są pozbawione podstaw. Jak się wydaje, wątpliwości te jawią jako szczególnie uzasadnione w przypadku, gdy nieobecny oskarżony nie będzie reprezentowany w toku przeprowadzania czynności przez obrońcę – a zatem w sytuacji dopuszczalnej na gruncie art. 378a kpk (w przypadku art. 117 § 3a kpk, nieobecność obrońcy stanowi przeszkodę do procedowania w oparciu o ten artykuł). Obecność obrońcy, jako fachowego przedstawiciela procesowego oskarżonego, pozwala bowiem na zabezpieczenie interesów procesowych strony biernej, łagodząc tym samym skutki kontynuowania postępowania pod usprawiedliwioną nieobecność oskarżonego. W sytuacji, gdy oskarżony nie jest reprezentowany w toku rozprawy przez obrońcę, przeprowadzanie postępowania dowodowego, pomimo jego usprawiedliwionej nieobecności, jawi się jako zbyt daleko idące ograniczenie prawa do obrony, wykraczające poza standard konstytucyjny i konwencyjny. Dodatkowym argumentem może być tu także argument z naruszenia zasady równości broni, zwanej także niekiedy zasadą równouprawnienia stron lub równości stron²³. Należy bowiem podkreślić, że wyjątkowy tryb procedowania na rozprawie głównej w oparciu o art. 378a kpk znajduje zastosowanie wyłącznie w stosunku do strony biernej procesu. Strona czynna, w tym nieprofesjonalna (oskarżyciel posiłkowy uboczny, oskarżyciel subsydiarny, oskarżyciel prywatny), nie jest objęta dyspozycją tego przepisu. W kontekście powyższego warto podkreślić, że wymóg zachowania równości broni w procesie karnym jest silnie

²¹ Tak przykładowo TK w wyrokach z dnia 9 czerwca 1998 r., K 28/97, LEX 33151; z dnia 10 maja 2000 r., K 21/99, LEX 40330; z dnia 6 listopada 2012 r., K 21/11, LEX 1227016; z dnia 15 kwietnia 2014 r., SK 12/13, LEX 1451897; z dnia 24 października 2007 r., SK 7/06, LEX 322157.

²² W literaturze przedmiotu unormowania z art. 6 ust. 3 EKPC ujmuje się jako rozwinięcie zasady rzetelnego procesu sądowego i zasady równości broni, statuowanych w art. 6 ust. 1 EKPC (zob. M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji europejskiej*, Warszawa 1992, s. 69).

²³ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 118.

eksponowany na tle art. 6 EKPC²⁴. Ponadto wskazuje się, że zasada równości broni ma zakotwiczenie również w Konstytucji RP²⁵.

Przeprowadzone powyżej rozważania prowadzą w konsekwencji do dwóch zasadniczych wniosków. Po pierwsze, konfrontacja dyspozycji art. 117 § 3a kpk i art. 378a kpk z przepisami art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 6 ust. 1 i 3 EKPC dodatkowo uzasadnia sformułowany uprzednio postulat wyważonego stosowania rzeczonych przepisów przez organy procesowe w praktyce polskiego procesu karnego. Wykorzystanie trybów przewidzianych we wskazanych przepisach – zwłaszcza w art. 378a kpk – powinno być ograniczone wyłącznie do sytuacji wyjątkowych, przy uwzględnieniu gwarancji procesowych stron postępowania, w tym zwłaszcza strony biernej. Owo poszanowanie gwarancji procesowych powinno objawiać się w szczególności w możliwie szerokim uwzględnianiu wniosków o uzupełniające przeprowadzenie czynności przeprowadzonych pod nieobecność oskarżonego lub jego obrońcy.

Taki sposób wykładni przesłanek, o których mowa w art. 378a kpk, należy bowiem uznać za zgodny z wykładnią prokonstytucyjną i prokonwencyjną omawianego przepisu. Na pełną akceptację zasługuje przy tym wyrażany w piśmiennictwie pogląd, że przesłankę uzupełniającego przeprowadzenia dowodu w postaci „sposobu przeprowadzenia dowodu naruszającego gwarancje procesowe” (art. 378a § 5 kpk) należy ujmować możliwie szeroko, obejmując nią m.in. – w przypadku przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka lub z ustnej opinii biegłego – pozbawienie oskarżonego lub obrońcy możliwości odebrania bezpośrednich wrażeń oraz poczynienia spostrzeżeń w zakresie sposobu składania depozycji przez te osobowe źródła dowodowe²⁶. Równie słusznie podnosi się, że do spełnienia omawianego wymogu treściowego wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu dojdzie w sytuacji wskazania przez oskarżonego lub obrońcę pytań, które nie zostały zadane świadkowi lub biegłemu w trakcie przesłuchania, a które mogą mieć znaczenie dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy²⁷.

Za zbyt daleko idący należy natomiast uznać postulat *de lege ferenda*, by samo złożenie oświadczenia przez oskarżonego lub jego obrońcę obligowało sąd do uzupełniającego przeprowadzenia dowodu²⁸. Wprowadzenie wskazanej propozycji całkowicie wypaczałaby bowiem sens instytucji z art. 378a kpk. Ponadto, zakładając, że składanie wniosków o uzupełniające przeprowadzenie dowodu przez oskarżonych lub obrońców będzie regułą, komentowane rozwiązanie jeszcze bardziej przedłużyłoby czas prowadzonych postępowań, zważywszy, że implikowałoby ono każdorazowo konieczność co najmniej dwukrotnego przeprowadzania tego samego dowodu. Po drugie, należy w tym miejscu *de lege ferenda* postulować nowelizację art. 378a kpk w taki sposób, by przeprowadzanie postępowania dowodowego na rozprawie głównej pomimo usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego

²⁴ M. Wąsek-Wiaderek, [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne*. Cz. 2, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 135.

²⁵ O czym świadczy chociażby orzecznictwo TK, wskazujące na zasadę równości broni jako determinantę wyznaczania obrońcy z urzędu w sprawach karnych (P. Wiliński, [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne*. Cz. 1, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 778).

²⁶ C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 839; J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1033; J. Mierzwińska-Lorencka, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 156.

²⁷ Ł. Chmielniak i in., *Kodeks postępowania karnego...*, s. 151.

²⁸ P. Misztal, *Prowadzenie postępowania dowodowego...*, s. 13 (<https://doi.org/10.31261/PPK.2021.05.01>).

było możliwe jedynie w sytuacji, gdy na rzeczonym terminie rozprawy stawi się jego obrońca, a zatem analogicznie do tego, jak ma to miejsce na gruncie art. 117 § 3a kpk. Niestawiennictwo obrońcy, wynikające czy to z zaistnienia obiektywnej przeszkody uniemożliwiającej stawiennictwo, czy to z faktu nieposiadania obrońcy w danym postępowaniu przez oskarżonego, winno stanowić bezwzględną przeszkodę do przeprowadzania postępowania dowodowego, i w konsekwencji implikować konieczność przerwania lub odroczenia rozprawy w danym dniu.

Przedstawione stanowisko znajduje dodatkowe uzasadnienie w art. 8 dyrektywy 2016/343²⁹. Zgodnie ze wskazanym przepisem, państwa członkowskie zapewniają podejrzanym lub oskarżonym prawo do obecności na rozprawie (ust. 1). Państwa członkowskie mogą postanowić, że rozprawa, której wynikiem może być orzeczenie w przedmiocie winy lub niewinności podejrzanego lub oskarżonego, może odbyć się pod jego nieobecność, pod warunkiem że: a) podejrzanego lub oskarżonego powiadomiono we właściwym czasie o rozprawie i o konsekwencjach niestawiennictwa; lub b) podejrzanym lub oskarżonym, którego powiadomiono o rozprawie, jest reprezentowany przez umocowanego obrońcę, wybranego przez tego podejrzanego lub oskarżonego lub wyznaczonego z urzędu (ust. 2). Sytuacje wymienione w ust. 2 art. 8 dyrektywy 2016/343 w chwili obecnej nie znajdują zastosowania w przypadku trybu przewidzianego w art. 378a kpk, co czyni rzeczoną regulacją sprzeczną z wymogami dyrektywy³⁰. Usunięcie owej sprzeczności mogłoby nastąpić właśnie poprzez wprowadzenie zaproponowanej powyżej nowelizacji art. 378a kpk, ograniczającej możliwość przeprowadzania postępowania dowodowego na rozprawie głównej pomimo usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego jedynie do sytuacji, gdy na rzeczonym terminie rozprawy stawi się jego obrońca.

Za zbyt daleko idące należy natomiast uznać pojawiające się w piśmiennictwie głosy, wskazujące, że przyjęte przez ustawodawcę w art. 378a kpk rozwiązanie podważa sens zawiadomienia oskarżonego oraz jego obrońcy o rozprawie³¹. Zawiadomienie o terminie rozprawy strony biernej jest bowiem po pierwsze konieczne, aby w ogóle umożliwić jej skorzystanie z prawa do udziału w rozprawie. Po drugie, jak już wskazano uprzednio, tryb przewidziany w art. 378a kpk powinien mieć zastosowanie jedynie w sytuacjach absolutnie wyjątkowych. Po trzecie, skorzystanie przez sąd z omawianego trybu nie może prowadzić do zamknięcia rozprawy, a tym samym zakończenia postępowania w danej instancji. Po czwarte wreszcie, prawidłowe zawiadomienie oskarżonego lub obrońcy o terminie rozprawy stanowi *conditio sine qua non* możliwości procedowania w oparciu o art. 378a kpk. *A contrario*, brak dowodu prawidłowego zawiadomienia oskarżonego lub obrońcy o terminie rozprawy, wyklucza możliwość prowadzenia na tym terminie postępowania dowodowego pod nieobecność wskazanych podmiotów, implikując tym samym konieczność przerwania lub odroczenia rozprawy³².

²⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2016.65.1 z dnia 2016.03.11); dalej: „dyrektywa 2016/343”.

³⁰ J. Mierzwińska-Lorencka, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 153.

³¹ Zob. *ibidem*, s. 153; A. Ważny, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, s. 1006.

³² Tak też z odwołaniem do wykładni systemowej, funkcjonalnej oraz zasady lojalności procesowej – M. Żbikowska, *Przeprowadzenie postępowania dowodowego...*, s. 361-362; P. Misztal, *Prowadzenie postępowania dowodowego...*, s. 2-3 (<https://doi.org/10.31261/PPK.2021.05.01>).

Regulacja z art. 378a kpk ma znaczenie dla sposobu procedowania w całym postępowaniu jurysdykcyjnym. Powyższe wynika z faktu, że, mając na względzie dyspozycję art. 458 kpk, nakazującą odpowiednie stosowanie w postępowaniu przed sądem odwoławczym przepisów dotyczących postępowania przed sądem pierwszej instancji, art. 378a kpk będzie mógł z powodzeniem znaleźć zastosowanie także na etapie postępowania odwoławczego. Znaczenie komentowanej regulacji w postępowaniu odwoławczym należy uznać za tym większe, gdy weźmie się pod uwagę wprowadzone na przestrzeni ostatnich lat zmiany modelu postępowania odwoławczego. Mowa tu o reformach przeprowadzonych w ramach tzw. wielkiej nowelizacji, dokonanej w drodze uchwalenia tzw. noweli wrześniowej³³, uzupełnionej tzw. nowelą lutową³⁴, których dyspozycje, w zasadniczej części, weszły w życie w dniu 1 lipca 2015 r. Rozwiązania legislacyjne przewidziane w ramach wielkiej nowelizacji zostały zogniskowane na zwiększeniu kontrydiktoryjności procesu karnego³⁵. W zakresie postępowania odwoławczego sprowadzały się natomiast do zwiększenia reformatoryjności orzekania w instancji odwoławczej³⁶. Zmiany w postępowaniu odwoławczym wiązały się przede wszystkim ze zniesieniem ograniczenia, przewidującego wyłączenie postępowania dowodowego co do istoty sprawy w II instancji i wprowadzenie zasady przeprowadzania dowodów w postępowaniu odwoławczym; uchyleniem zakazu orzekania w instancji odwoławczej surowszej kary pozbawienia wolności w razie zmiany ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia oraz przyjęciem w art. 437 § 2 kpk swoistej hierarchii rozstrzygnięć sądu odwoławczego, zgodnie z którą rozstrzygnięcie kasatoryjne, polegające na uchyleniu zaskarżonego orzeczenia i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, ograniczone zostało wyłącznie do przypadków wskazanych w art. 439 § 1 kpk, 454 kpk oraz sytuacji konieczności powtórzenia przewodu sądowego w całości, ustępując tym samym pierwszeństwa rozstrzygnięciom merytorycznym w postaci zmiany zaskarżonego orzeczenia co do istoty, lub uchylenia orzeczenia i umorzenia postępowania³⁷. Istotne zwiększenie zakresu postępowania dowodowego, które może, czy wręcz – uwzględniając nakaz możliwie szerokiego orzekania reformatoryjnego przez sąd odwoławczy – powinno być przeprowadzone w toku postępowania odwoławczego, niewątpliwie przyczyni się do zwiększenia częstotliwości wykorzystywania regulacji z art. 378a kpk także na etapie postępowania drugoinstancyjnego.

Niezależnie od powyższego, podobnie jak w przypadku art. 117 § 3a kpk, wprowadzenie przez ustawodawcę do Kodeksu postępowania karnego art. 378a kpk ma niebagatelne

³³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247, ze zm.); dalej: „nowela wrześniowa”.

³⁴ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 396); dalej: „nowela lutowa”.

³⁵ Zob. szerzej: J. Kil, *Przemiany modelu polskiego procesu karnego w latach 2013 – 2015 – zagadnienia wybrane*, [w:] *Prawo i czas. Księga Jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesora Adama Lityńskiego*, red. M. Borski i in., Sosnowiec 2020, s. 457-469.

³⁶ D. Świecki, *Konstytucyjna zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego a możliwość reformatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej w świetle wchodzącej w życie 1 lipca 2015 roku nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak i in., Warszawa 2014, s. 216; M. Fingas, *Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 39-42.

³⁷ J. Kil, *Skarga na wyrok sądu odwoławczego – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, z. 2, s. 98-99 i przywołana tam literatura.

znaczenie z punktu widzenia całego systemu prawa represyjnego *sensu largissimo*. Powyższe wynika z faktu, że przepisy ustawy karnoprocesowej stanowią proceduralny wzorzec normatywny dla szeregu innych postępowań represyjnych, uregulowanych w ustawodawstwie szczególnym. Mowa tu w szczególności o postępowaniu karnoskarbowym, postępowaniach dyscyplinarnych czy też postępowaniu lustracyjnym. W postępowaniach tych, ze względu na wprowadzone odesłanie od odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego, regulacja przewidziana w nowo dodanym art. 378a kpk znajdzie zastosowanie. Powyższe może wiązać się z koniecznością dokonywania na kanwie rzeczonych postępowań stosownych zabiegów interpretacyjnych w zakresie przedmiotowej regulacji. Zabiegi te, zgodnie ze sformułowaniem powyżej postulatem, również winny być każdorazowo dokonywane *in favorem defensionis*.

KONKLUZJE

Podsumowując rozważania, przeprowadzone zarówno w części I, jak i części II niniejszego artykułu, należy stwierdzić, że jedną z immanentnych cech systemów prawnych jest konflikt wartości, które mają być w ramach tych systemów realizowane. Konflikt ten widoczny jest zwłaszcza na gruncie zasad systemu prawa, pozostających ze sobą w antynomii³⁸. Zgodnie z popularną koncepcją zasad prawa, sformułowaną swego czasu przez R. Dworkina, zasady prawa stanowią racje argumentacyjne, uwzględniane w procesie stanowienia i stosowania prawa, zaś konflikty pomiędzy nimi winny być każdorazowo rozstrzygane poprzez proces wyważenia doniosłości każdej z nich³⁹.

Opisana powyżej sytuacja kolizji wartości znajduje swe odzwierciedlenie na gruncie wprowadzonych nowelizacją z 2019 r. regulacji przewidzianych w art. 117 § 3a kpk oraz 378a kpk⁴⁰. Nie sposób bowiem nie zauważyć, że wprowadzenie do Kodeksu postępowania karnego wskazanych przepisów motywowane było dążeniem do ograniczenia przewlekłości prowadzonych postępowań, a tym samym chęcią realizacji zasady szybkości i efektywności procesu karnego. Z drugiej strony, nie powinno budzić wątpliwości, że komentowane regulacje pozostają w kolizji z innymi zasadami procesowymi, w tym w szczególności z zasadą prawa do obrony, której jedną ze składowych, jest prawo oskarżonego do uczestniczenia w rozprawie. Wprowadzając nową regulację, ustawodawca musiał zatem zarysowany powyżej konflikt wartości rozstrzygnąć. Dokonane przez ustawodawcę rozstrzygnięcie potwierdza, jak się wydaje, przynajmniej w pewnym stopniu, postawioną na wstępie niniejszego opracowania tezę o dającej się zaobserwować tendencji do ograniczania ujmowania oskarżonego jako centralnego uczestnika procesu karnego. Pomimo formalnego zachowania w zakresie obecności oskarżonego na rozprawie głównej modelu obecności fakultatywnej względnej – co wynika w szczególności z niezmienionej dyspozycji art. 374 § 1 kpk –

³⁸ Przez zasady systemu prawa należy w tym kontekście rozumieć normy, których znaczenie uznajemy za podstawowe ze względu na cały system prawa (J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 259). Zob. szerzej: J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007, s. 108 i n.

³⁹ M. Dybowski, *Rolanda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, rok LXIII, z. 3, s. 102. Zob. szerzej: R. Dworin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 64 i n.

⁴⁰ Por. A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 9, s. 63-64.

nowelizacją z 2019 r. wprowadzono daleko idące wyjątki, stwarzające w szerokim zakresie możliwość prowadzenia postępowania karnego *in absentia* strony biernej. Przedstawione stanowisko potwierdza w szczególności fakt, że art. 378a kpk w obecnym kształcie pozwala, jak już wskazano uprzednio, na przeprowadzenie na rozprawie głównej postępowania dowodowego w całości, pomimo usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego.

Idea przyświecająca wprowadzeniu do Kodeksu postępowania karnego regulacji przewidzianych w art. 117 § 3a i art. 378a kpk, związana ze zwiększeniem szybkości prowadzonych postępowań, jak również przeciwdziałaniem nieuzasadnionej obstrukcji procesowej podejmowanej przez strony procesu, sama w sobie z pewnością zasługuje na aprobatę. Nie ulega bowiem wątpliwości, że spóźniona sprawiedliwość, to żadna sprawiedliwość. W tym miejscu należy w pełni podzielić wyrażany w orzecznictwie TK pogląd, zgodnie z którym szybkie uzyskanie rozstrzygnięcia sądowego leży nie tylko w bezpośrednim interesie jednostki, ale także w interesie publicznym. Wymiar sprawiedliwości nie może być bowiem sprawowany z opóźnieniami prowadzącymi do osłabienia skuteczności sądów oraz zaufania do nich, jak też do państwa w ogóle⁴¹. Podobnie w piśmiennictwie wskazuje się, że szybkie wymierzenie sprawiedliwości wzbudza zaufanie do organów procesowych, umożliwia szybką reakcję na łamanie prawa oraz zaspokaja społeczne poczucie sprawiedliwości⁴². Jak wskazywała w tym zakresie trafnie E. Siedlecka, „ludzie uważają, że sądownictwo w Polsce działa źle. Zaufanie do sądów jest niskie, jedno z najniższych w Unii Europejskiej (...). Największym – obiektywnie, ale też w odczuciu opinii publicznej – problemem sądownictwa w Polsce jest przewlekłość (...). Podstawową przyczyną przewlekłości jest zbyt szeroka kognicja sądów, czyli zakres spraw, którymi się zajmują. Przez blisko trzydzieści lat sądownictwa w III RP kognicja stale jest poszerzana. Właściwie każda sporna sprawa, niezależnie od jej charakteru, należy do właściwości sądu powszechnego lub administracyjnego”⁴³.

Dokonując jednak kolejnych zmian w przepisach oddziałujących na prawo oskarżonego do uczestnictwa w rozprawie, ustawodawca powinien być w najwyższym stopniu ostrożny. Prawo do osobistego udziału oskarżonego w rozprawie jest bowiem wyrazem reguły, że osoba, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne, jest jego podmiotem, a nie przedmiotem⁴⁴. Ta ostatnia sytuacja przywołuje natomiast słuszne skojarzenia z procesem inkwizycyjnym⁴⁵. Dalsze poszerzanie możliwości prowadzenia postępowania karnego *in absentia* strony biernej może doprowadzić do tego, że proces karny stanie się wyłącznie procesem podmiotów profesjonalnych – sądu, oskarżyciela publicznego, obrońcy. W takim układzie należyte miejsca dla oskarżonego może w procesie karnym po prostu zabraknąć.

⁴¹ Wyrok TK z dnia 26 lutego 2008 r., SK 89/06, Legalis 93712; wyrok TK z dnia 7 grudnia 2010 r., P 11/09, Legalis266510; wyrok TK z dnia 18 października 2011 r., SK 39/09, Legalis 379745.

⁴² A. Siemiaszko, *Dostęp do sądu a przewlekłość postępowania*, „Jurysta” 1999, nr 1, s. 5.

⁴³ E. Siedlecka, *Sędziowie mówią*, Warszawa 2018, s. 56.

⁴⁴ P. Wiliński, P. Karlik, [w:] *Konstytucja RP*, tom I: *Komentarz...*, s. 1057. Podobny pogląd wyraził zresztą sam ustawodawca w uzasadnieniu do nowelizacji z 2019 r., podnosząc, że „prawo do obrony osobistej (materialnej) jest podstawą zasady prawa do obrony, a jego treścią jest przysługujące oskarżonemu uprawnienie do własnego i indywidualnego działania w procesie. Jest ono równocześnie wyrazem reguły, że osoba, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne, jest jego podmiotem, a nie przedmiotem” (uzasadnienie do nowelizacji z 2019 r., druk sejmowy nr 3251, s. 15).

⁴⁵ Zob. szerzej: J. Kil, *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015, s. 64-74.

Bibliografia

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Chmielniak Ł. i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2020.
- Chojniak Ł., *Postulat nowelizacji Kodeksu postępowania karnego – krytycznie o niektórych proponowanych zmianach*, „Palestra” 2019, nr 1-2.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998.
- Dybowski M., *Rolanda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, rok LXIII, z. 3.
- Fingas M., *Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.
- Kil J., *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015.
- Kil J., *Przemiany modelu polskiego procesu karnego w latach 2013 – 2015 – zagadnienia wybrane*, [w:] *Prawo i czas. Księga Jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesora Adama Lityńskiego*, red. M. Borski i in., Sosnowiec 2020.
- Kil J., *Skarga na wyrok sądu odwoławczego – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, z. 2.
- Kotowski A., *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 9.
- Kulesza C., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020.
- Mierzińska-Lorencka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.
- Misztal P., *Prowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie w trybie art. 378a. Zagadnienia wybrane*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, t. 5.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji europejskiej*, Warszawa 1992.
- Sarnecki P., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, tom 2: Art. 30-86, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Siedlecka E., *Sędziowie mówią*, Warszawa 2018.
- Siemiaszko A., *Dostęp do sądu a przewlekłość postępowania*, „Jurysta” 1999, nr 1.
- Świecki D., *Konstytucyjna zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego a możliwość reformatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej w świetle wchodzącej w życie 1 lipca 2015 roku nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak i in., Warszawa 2014.
- Tarno J.P., [w:] *System prawa administracyjnego*, tom 10: *Sądowa kontrola administracji publicznej*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2014.
- Ważny A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.

Wąsek-Wiaderek M., [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne. Cz. 2*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.

Wiliński P., [w:] *System prawa karnego procesowego*, tom I: *Zagadnienia ogólne. Cz. 1*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.

Wiliński P., Karlik P., [w:] *Konstytucja RP*, tom I: *Komentarz: art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.

Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.

Wytrykowski K., [w:] *Kodeks postępowania karnego*, tom I: *Komentarz: art. 1-424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.

Zagrodnik J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.

Żbikowska M., *Przeprowadzenie postępowania dowodowego podczas usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego lub jego obrońcy na rozprawie*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. 122.